

Секція 5. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ

KIÇIK BIZNES SUBYEKTLƏRİNİN RİSK-MENECEMENT SİSTEMİNDƏ DİVERSİFİKASIYA

*Abbasova-Zeynalova Nuranə Nazim qızı
Mingəçevir Dövlət Universiteti, müəllim
e-mail: nurane.abbasova.1997@mail.ru*

Diversifikasiya ideyası çoxillik tarixə malikdir. Bu termin haqqında ilk fikirlərə hələ qədim yazılarda rast gəlmək mümkündür. “Talmud”da deyilir: “qoy bütün insanlar öz pullarını üç yerə bölsünlər , bir hissə torpağa, bir hissə işə sərf etsinlər, bir hissəni isə ehtiyat saxlasınlar”.

Diversifikasiya anlayışının nəzəri və praktiki aspektlərini ilk araşdıranlardan biri amerikan iqtisadçısı Maykl Qort olmuşdur. Onun “Amerika sənayesində diversifikasiya və integrasiya” adlı kitabı 1962-ci ildə nəşr olunmuşdur.

M.Qort diversifikasiyanı - kompaniyanın eyni vaxtda bir neçə bazara xidmət göstərməsi prosesi kimi qiymətləndirmişdir. Qortun fikrincə, əgər mövcud bazarda tələbin elastikliyi aşağıdırsa və qısamüddətli periodda bir bazar üçün zəruri resurslar istehsal üçün istifadə edilmirsə həmin resurslar digər bazarlara yönəldilə bilər.

Xarici mühitdə baş verən dinamik dəyişikliklər bazarda öz mövqeyini möhkəmlətmək istəyən müasir kompaniyaları biznesin inkişafının müxtəlif strategiyalarından istifadə etməyə məcbur edir ki, belə artım strategiyalarından biri də diversifikasiyadır.

Diversifikasiya strategiyasının seçilməsi və tətbiqi zərurəti biznes müəssisəsi üçün güclü rəqiblərin mövcudluğu, məhsula olan tələbatın aşağı düşməsi və mənfəətin azaldığı şəraitdə yaranır. Bu strategiyanın tətbiqinin əsasında biznes strukturun fəaliyyətində aşağıdakıların dəyişilməsi ideyası dayanır: məhsullar; satış kanalları; fəaliyyət sferaları; kompaniyanın sahədəki mövcud vəziyyəti [1].

Qeyd olunanlar onu deməyə əsas verir ki, bir qayda olaraq diversifikasiyanın seçilməsinin məqsədi müəssisənin rəqabətqabiliyyətliliyinin təmin olunması ,bazar payının artırılması və mənfəətliliyin yüksəldilməsidir.

Bundan başqa, onu da vurgulamaq lazımdır ki, diversifikasiyanın tətbiqi kompaniyalara bir biznes növünün konsentrasiyasından əldə edə bilmədikləri müəyyən strateji imkanları da qazandırır. Belə strateji imkanlara aşağıdakıları qeyd etmək olar: - birincisi, diversifikasiya kapitalın investisiyası və risk səviyyəsinin aşağı salınmasının ən yaxşı üsullarından biridir; - ikincisi, bir sıra məhsul və xidmətlər çeşidini təklif edərək şirkət öz rəqabət qabiliyyətini artırır; - üçüncüsü, diversifikasiyada müxtəliflik effekti mövcuddur, bu onunla əlaqədardır ki, iri bir şirkətdə çoxnövlü məhsul istehsalı dar ixtisaslaşmış bir növ məhsul istehsal edən müəssisələrə nisbətən daha faydalıdır, çünki belə müxtəliflik effekti şirkətin öz vəsaitlərinə əhəmiyyətli dərəcədə qənaət edir. - dördüncüsü, kompaniyanın işçi heyəti yüksək texniki biliklər və idarəetmə təcrübəsi qazanır; - beşincisi, istehsal edilmiş məhsulların böyük diferensiasiyasına imkan yaranır [4].

Diversifikasiyanın hansı növünün seçilməsindən asılı olmayaraq şirkətin qarşısında duran başlıca məsələ ondan ibarət olmalıdır ki, bu strategiyanın tətbiqi gələcək fəaliyyətə necə təsir göstərəcək. Beləki, diversifikasiya çətin bir proses olduğu üçün onun üstünlükləri ilə yanaşı çatışmamazlıqları da ola bilər ki, bu da zərərlə nəticələnə bilər. Bu baxımdan biznesin strateji inkişafında diversifikasiyanın həm üstünlükləri həm də çatışmamazlıqları nəzərə alınmalıdır.

Diversifikasiyanın müxtəliflik effekti vardır. Onun məğzi ondan ibarətdir ki, bir iri müəssisə çərçivəsində çoxlu sayda müxtəlif məhsulların istehsalı, bu məhsulların müvafiq ixtisaslaşmış müəssisələrdə istehsalından səmərəlidir. Diversifikasiya müəssisənin ayn-ayrı struktur bölmələrinə sərfəli olduqda, bütünlükdə ana şirkətin rəqabət statusunu yüksəldir.

Strateji baxımdan diversifikasiya sinergizm potensialının yüksəldilməsi, biznesin informasiya təminatının yaxşılaşdırılması, daimi əlaqələrin qurulması, texnoloji mübadilə və başqa üstünlüklər verir. Diversifikasiyanın üstünlüklərini aşağıdakı kimi qruplaşdırma bilərik:

1) diversifikasiya – maliyyə risklərinin idarə olunmasında mühüm vasitədir, beləki bir sahədə itkilər digər strateji biznes vahidlərinin hesabına kompensasiya olunur ki, bu da itkilərin şirkətin ümumi maliyyə vəziyyətinə təsir etməyəcək;

3) diversifikasiya kompaniyalara sinergiya effektini qazanmağa imkan verir ki, bu da bütövlükdə şirkətin səmərəliliyini artırır;

5) çeviklik və uyğunlaşma səviyyəsini yüksəldir;

6) aktivlərin likvidliyi yüksəlir, şirkətin dəyəri artır;

7) yeni texnologiyalara, yeni bazarlara, resurslara çıxış əldə edilir.

Lakin qeyd olunan üstünlüklərlə yanaşı diversifikasiyanın çatışmayan cəhətləri də vardır ki, bunların da nəzərə alınmaması kompaniya üçün risk təhlükəsi yarada bilər. Kompaniyanın bir neçə fəaliyyət növünün eyni zamanda bərabər inkişafı resursların tükənməsinə səbəb olur, nəticədə sahələrarası əlaqə çətinləşir, istehsalın həcmnin effektivliyi azalır. Diversifikasiya yeni bazarlara və sahələrə, yeni texnologiyalara, yeni məhsul növləri və xidmətlərlə keçidlə xarakterizə olunur ki, bu da şirkətin fəaliyyət risklərini yüksəldir.

Eyni zamanda, diversifikasiya olunmuş şirkətin idarəetmə prosesi də ixtisaslaşmış müəssisəyə nisbətən çətinidir. Buna görə də, belə şirkətlərin rəhbərləri və menecerləri mükəmməl profesional hazırlığa malik olmalıdırlar, çünki onlar daxili və xarici mühitin bir çox amillərini təhlil etmək məcburiyyətində qalırlar ki, burada da qərarların qəbulunda hər hansı amilin düzgün qiymətləndirilməməsi iqtisadi səmərəliliyin azalmasına səbəb ola bilər.

Diversifikasiya daha çox iri müəssisələr üçün xarakterikdir. Çünki onların maliyyə imkanları daha çoxdur, bu da onların yeni sahələrə girişini təmin edir, nəticədə xərclərin ümumiləşdirilməsi onların qənaət edilməsinə səbəb olur.

Bundan əlavə kiçik müəssisələr bazarın ağır şərtlərinə tab gətirə bilmədikləri situasiyalarda iri şirkətlər vəziyyətdən asanlıqla çıxıb bilirlər [5].

Bütün bunları nəzərə alaraq diversifikasiyanı tətbiq etməmişdən öncə onun hansı növünün daha əhəmiyyətli olduğunu, daha çox gəlir gətirdiyini, daha az itkilərə səbəb olanını təhlil etmək vacibdir. Buna görə də şirkətin real maliyyə imkanları, resurs ehtiyatı, xarici mühit amilləri düzgün qiymətləndirilməlidir.

Ədəbiyyat.

1. Balayeva E.Ə. İqtisadi təhlükəsizlik və inkişafın maliyyə problemləri. Bakı, "Elm", 2011
2. Yahudov X.M. Müəssisənin iqtisadiyyatı. Bakı, «Çıraq», 2005
3. Hüseynov M.C. Aqrar sahənin dayanıqlı inkişaf problemləri. Bakı, 2006
4. Kazımlı X., Quliyev İ. İqtisadi risklərin qiymətləndirilməsi və idarə edilməsi. Bakı, 2011
5. Qasimov Ə. Aqrar-sənaye müəssisələrinin iqtisadiyyatı və idarə edilməsi. Bakı: "Nurlan", 2005
6. Paşayev K. Kommersiya fəaliyyətinin əsasları. Bakı, 2010.